

nost, o niž ztroskotal se druhý veliký erotický životní vztah Vrchlického.

Životní skutečnost byla méně snáselivá než básnická ideologie a harmonický smír víry s poesíí byl fikce; víra vpravdě vzbouřila se proti poesii, odvrhla ji a s ní zničila i pozdní životní štěstí básníkovo.

Tradice třeba

Již Šafařík vystihl bystře organickou vadu české literatury starší i moderní: zlomkovitost, kusost, přerušovanost, nedostatek vnitřní orientace a uvědomělé zákonnosti.

Literatura česká, napsal, nepovznesla se k „oně výšce působení všestranného, svobodného, podle *osvědčených zákonů* k jistému vznešenějšímu, ideálnímu cíli směřujícího, v němž obyčejně život velikého, samostatného národa se jevívá“, nýbrž obětí nepříznivých okolností vnějších i vnitřních zůstala „*zhusta služkou*, vnějším pánovitému vplyvu podrobenou, *někdy pouhou hrou náhody*“.

Od čtyřicátých let minulého věku, kdy byly napsány tyto bolestné věty, změnilo se mnoho, ale jedno trvá: literatura česká jest posud zhusta služkou vnějškovosti, někdy dokonce míčem náhody; literatura česká posud strádá nedostatkem pevné uvědomělé tradice ve smyslu vyšší duchové zákonnosti.

A není to pouhý důsledek vnějšího složení, ale i vnitřní nevyrovnanosti sil. Nedostatek harmonie jest u vyšších bytostí vada právě organická; harmonie není nic záporného ani mechanického, pouhá vnějšková rovnováha sil, nýbrž sám ideální klad životný: životná dokonalost, vykoupené právo na budoucnost.

Není literatury, která by hledala tak často svou orientaci mimo dráhy svého genia jako moderní literatura česká; není literatury, jež by zrazovala tak často a tak ráda nejen *určité* postuláty nadosobní, ale která by přímo popírala prakticky, činy svými, tak ochotně každou ideu nadosobnosti.

Položení, v němž jsme se octli násilným přerušением pravidelného styku s cizinou alespoň vzdálenější, mohlo by nám posloužit alespoň tím, že bychom rozpomněli se na toho tvůrčího činitele organisačního, bez něhož není vyšších celků životných, a rozjímali poněkud o něm: míním nadosobní vůli k nějaké konstantě, k čemusi trvalému, odvěkému, neměnnému a závaznému, co nazývám právě tradicí.

Abych se dohodl se svým čtenářstvem o pojmu tradice, třeba mně nejprve říci, co *není* tradice. Tradice není nejprve konservativnost, a dokonce již ne reakce; tradice není pohled nazpět upřený, minulostí fascinovaný; tradice není návrat k minulosti ani vázanost jakoukoli vnějškovou předmětností. Nebyl by tradičníkem ten, kdo chtěl by křísiti nebo opakovati životný a umělecký výraz doby na příklad probuzenecké, nýbrž zpátečníkem; nebyl by tradičníkem, kdo by okresloval ve svých pracích lidové zvyky, kroje, zvláštnosti, nýbrž jen slabochem nebo pohodlníkem uměleckým. Tradice jest nejvyšší činitel zmocněné *tvorivosti*, ne záštita nebo útulek pudů a chytráctví zápečných.

Tradice stojí jako sudidlo tvůrčí vysoko nad vši konservativností právě jako nad vším revolucionářstvím; jest pojem vyššího rodu a řádu než tito činitelé osobní, temperamentní, náladoví. V literaturách s opravdovou tradicí, jako jest literatura francouzská nebo anglická, i ten, kdo tradici porušuje, i vzbouřenec proti ní, jest na ní závislý a užívá, byť nepřímou, ještě jejích výhod a jejího dobrodiní; odbojník takový uvědomuje si ji svým odbojem zvláště naléhavě a jest jí tím bezděky určován.

Rozum jednotlivcův jest cosi po výtce rozkladného, dvojsečného, krátkodechého a neplodného; kde není opřen o postulát nadosobnosti, kde není poddán zkušenostem rodovým, kde není první indukci k nim, všude zabíhá do slepé uličky: stačí tak právě na to, rozrušiti svůj nebo cizí útvar životný, ale nedovede stvořiti nic trvalého a hodnotného. Rozum individuální jest výtečný nástroj analyzy; kde chceš však synthetisovati — a tvorba toť synthesisa po výtce —, musíš jíti chtěj nechtěj nad něj a za něj. Nad rozrušenými instinkty individua třeba nalézt vyšší zdraví, a to jest

možno jen ve vědomí nadosobnosti. Pokud umění nepodává více než pouhý a prostý výraz jednotlivého *já*, nemůže býti než něco velmi pomíjivého a plytkého: nepodává vpravdě více než pocíty a dojmy mžikové jevovosti, jimiž člověk strádá a trpí. Teprve ve chvíli, kdy pojímá cosi nad sebou, cosi, čeho chce býti jen projevem, funkcí, orgánem, kdy se objektivisuje z lásky, víry, úcty, kdy dává se dobrovolně do služby z entusiasmů k čemusi vyššímu, počíná vyslovovati trvalost, klad, jistotu, stálost. Teprve od chvíle, kdy *já* se samo učení a organisuje, kdy pojme sebe jako část vyššího útvaru, kdy povzneslo se nad prostou sobeckou pudovost býti pouhým projevem sebe a ničím více, stává se tradičním nebo kulturním a užívá výhod vyšších a trvalejších celků životných.

Máme právo žádati, aby *já* nebylo živlem rozkladu a nástrojem klamu a smrti, nýbrž dělníkem uskutečňujícím vyšší životnost, tvořícím vyšší klady životné; máme právo žádati od něho tradičnost.

Umění ilusionisticky pojímané, umění toužící ne vytvářeti vyšší skutečnosti, skutečnější skutečnosti než pouhou jevovost, nýbrž strojiti klamy a hry pocitově nervové a náladové, máme právo odmítati: není to umění, jest to pouze umělost nebo dovednost. Opravdové umění jest vůle ke skutečnostem vyšším, skutečnějším, než jsou prchavé rozmary a zvůle osamoceneného jednotlivce: jest vůle k zákonnosti celkové. Tvorba opravdu umělecká začíná se teprve odtud.

Jest tradice v určité národní literatuře jediná nebo jest možna tradice několikerá? Jest možno, že jest několikerá, to jest, že jeví se historicky vývojně a pro praeterito několikerou, ale s hlediska tvořivého jednotlivce jest sjednocena v tom, že jest úsilím, vůli k jednotě, vírou v jednotu, ve spojení jedincovo s celkem národním.

Tvořivost jest vůle k celkové jednotě: v jediném ohnisku lásky sjednocovati všecko. Tvořivému duchu není ztuhlá mrtvá minulost, není prchající přítomnost, není nejisté, sporné, nejasné budoucnost, není toho rozdělení a sváru, té zlomkovitosti a ku-

sosti jako nám. Všecek čas jest jedna věčnost víry a lásky. Tvořivý duch poznává rozpomínáním se; u něho rozpomínání se opravdu tvoří dramaticky, kde u obyčejného člověka jest jen elegickým požitkem nedůsažným a neplodným. Platonská anamnesa, platonské rozpomínání se jest opravdová tradice, to znamená opravdová tvorba nadosobní. Platonskou anamnesu nalezeš u všech opravdových tvůrců literárních: jí právě sjednocuje dílo jejich přítomnost národní s národní minulostí a ospravedlňuje národní budoucnost.

Tradiční jsou všichni duchové opravdu tvořiví, třebaš příliš úzká přítomnost toho popírala. Verhaeren, který byl Moréasovi a jeho románské škole pařížské anarchistou, vidíme dnes jasně, jest typický Francouz svou vírou v život nadosobní, svou tvorbou sociálního svědomí, svou *Ferveur*, svou vroucností před ničím se nezastavující, všecky hráze lámající, vědomím a soustavným kultem společenského idealismu, pathosem všecko shrnujícím, všecko prožehujícím. A v Baudelairovi i Verlainovi nalezeš verše, které pochopíš jen anamnesou na Racina, — tolik jest v nich harmonie, kterou jest možno vysvětliti si jen nadosobně u těchto básníků rozvrácených a roztržštěných jako individua.

Stejně u nás každý opravdový tvůrce byl a jest tradiční, to jest nadosobní a nadpřítomný, rozrůstající se široce rozevřeným náručím svých protivných větví zároveň v minulost i budoucnost. Zeyer z Domu U tonoucí hvězdy, kde jest nejvíce sebou i nejvíce básníkem, jest tvůrčí rozpomenutí se na zoufale bezcílný národní i kosmický pesimism z Máchova „Návratu“; Březina na mrazivě vesmírnou poesii Máchovou i na meditace a rapsodie Ducha a světa, prvního velkého básnického výboje Vrchlického; Vrchlický z Hlubin víže se těsně s Rudolfem Mayerem, jako Neruda Hřbitovního kvítí a Kosmických písní odpovídá na ztracené volání Máchovo a Neruda balad na lidově přísný ethický řád a báživou něhu Erbenovu; Nováková ve své ponuré myšlenkové tragedii Děti čistého živého moduluje ozvěnu bojů sváděných s osudem hloubavými, absolutnem raněnými reky Karoliny Světlé, jako Svobodová líbeznou fabulistiku a vypravovatelské

kouzlo Boženy Němcové, jako Sova mužně drsný vzdor Sládkův nebo zjizvenou ironii Nerudovu.

Hájí-li René Arcos své přátele, básníky nejmodernější Romainse a Vildraca od výčitky, že podléhají působení Walta Whitmana, dokazuje-li, že jsou mnohem bližší domácímu Baudelairovi než cizímu pěvci *Leaves of grass*, že nikdy nevypadli z francouzské tradice, již jest mu úsilí o harmonii, dokonalost, řád, krásu a kázeň výrazovou, měla by to býti podivaná pro nás navýsost poučná. Tak soudí se, myslí se, tak hodnotí se v literatuře opravdu tradiční, opravdu kulturní. U nás, není pochyby, v obdobném případě, kdy bylo by rozhodovati o spříznění některého básnického zjevu, rozhodlo by ze šedesáti soudců jedenašedesát, že jde o ohlas cizinný, budiž již objektivná skutečnost taková nebo onaká. To jest také prostý důsledek veliké literatury soběvládné a soběstačné, literatury panské, a literatury, mluveno slovem Šafaříkovým, služebné.

Tradičnost jest vůle k nadosobnosti, jest vůle *k sobě* — ne *k já*. *Své* v tomto smyslu jest něco jiného než *já*, jest i něco jiného než *mé* — *svému* v tomto smyslu odpovídá osobní zájmeno množného čísla: *my*. Jest něco i vyššího i hlubšího zároveň, i něco skutečnějšího než pouhé *já*. Tradičník proto nepřijímá z vnějška tam, kde má vniterné *své*; nepřijímá vůbec nic z vnějška, čeho sám si *nepřisvojil*: to jest čeho nepřetvořil, nedotvořil, nevčlenil ve vyšší organism stylový. Tradice znemožňuje, abys byl pohrou náhody nebo služkou ciziny. Tradičnost dává tu oprávněnou hrdost osobnostní — ne pouhou marnivou a ješitnou pýchu —, která jest důsledkem pokory před skutečnostmi nadosobními; a tato hrdost odmítá, je-li to nutné, *nesvoje*, vnucované po případě i svými, sobě odcizenými a odloučenými.

Měli jsme a máme dosud autentické domorodé Čičikovy, cestující po vlastech a kupující „mrtvé duše“ — všecko odumřelé, zkornatělé, vnějškově starožitné a folkloristické —, hledající čeství jako hmotnou zkamenělinu, lidopisný dokument, zaběhlé zvíře, ztracený starý žaltář, zapadlou ves, museální veteš, loňský sníh, zachovalý posud v nějaké horské rokli od předešlého

jara. Ale roste nám i jiný typ: typ mezinárodního literárního a uměleckého commisvoyageur, který jest hotov dovážeti literární novinky *up to date* a obchodovati jimi jako novými dámskými klobouky, neuznávající nic jiného než právě artikle, které vede, firmy, jimž přísluhuje, a velmi často *neznající* nic nad to, neznající zejména nic z české tradice.

Chci říci nejen, že oba jsou stejně nebezpeční, stejně neplodní, nekulturní příživníci, stejní škůdcové, ale i nad to cosi: že oba jsou si nad všecko pomyslení blízcí, třeba se nenáviděli jako maloživnostničtí konkurenti, tak blízcí, jak může si býti jen líc a rub téže onuce, hlava a pták téže falešné mince.

Všichni chceme vývoje, hledáme vývoje; proto jest nade vše důležité uvědomiti si, co jest opravdový vývoj, co jest pouhá změna. Vývojem může rozuměti se pouze takový stav a pojetí jeho, kde vedle toho, co se proměňuje, niká — vzniká i zaniká —, jest i cosi, *co trvá a bytuje* a k čemu proměnlivost odnáší se jako ke svému korelátu. Opravdový vývoj vymáhá si nutně i pomyslu jakési stálosti, bytnosti, trvalosti, jistoty: konstanty. Tradice jest právě takováto stálost nad proměnou, střed k obvodu.

Mohou ovšem přijíti skeptikové nebo pyrrhonisté a namítnouti mně, že anthropomorfisují ze svého lidství potřebného kotvy; mohou namítnouti mně, jim že není nic mimo vývoj, rozuměj mimo změnu, mimo jev změny. Ale ani tato lžititánská póza nemění mně nic na věci: nebudiž i stálosti objektivné, opravdového vývoje přesto nemůže býti bez přání, tužby a vůle, aby jí bylo, bez přesvědčení a bez víry, že jest, a mám-li tvořiti klady, musím jednati, jako by jí bylo. Teprve víra tato, která se klade mimo *já* a nad *já*, nadává je vši jeho výkonností, celou expansí, již jest schopno, avšak již by jinak *nevyvinulo*. A to zde jest hlubší a pravý smysl slova tak často zneužívaného: vývoje.

Dne 16. února naplnil Václav Tille padesátiletí svého života, hranice, jež má mnohem větší význam pro nás, jeho vrstevníky, než pro něho; neboť on, duševně jarý a svěží jako málokterý z jeho druhů, bude pracovati na svém díle stejně podnikavě a radostně po tomto dni, jako pracoval před ním, kdežto nám připomíná nesplněnou dosud povinnost uvědomiti si a odhadnouti alespoň zhruba svůj dluh jeho dílu a osobnosti, jež stojí za ním a která nás jím obdařila, — povinnost, kterou si česká veřejnost po čertech ráda odpouští, jde-li o osobnosti opravdové, v plném smyslu tohoto hrdého a rozhodného slova. Neboť česká demokratičnost projevuje se zatím posud hlavně po svých stránkách záporných, a jednou z nich jest kult zvláště zdařilých exemplářů hladké prostřednosti a průměrnosti, jichž jde na kopu s nádavkem jedenašedesát.

I řádky mé mohou však býti sotva více než výzva k takovému zúčtování, již proto, že místa mého vyměřeno jest poskrovnu.

Předmětem životního díla Tillova, nevšedně bystrého a pronikavého, jest *literární věda* v celém, krásně širém objemu tohoto pojmu a slova: tedy soustavné a methodické poznávání lidské činnosti básnivě tvořivé, ať již projevila se tradicí lidovou nebo výtvořivými knižními. Podle toho jest možno pro snazší přehled a orientaci rozdělit si vědeckou tvorbu Tillovu v dílo lidovědné a v dílo literárně historické v užším slova smyslu.

V prvním směru jest nutno říci stručně, že V. Tille jest dnes jedním z našich nejlepších znalců tvořivé duše lidové. S vědeckou